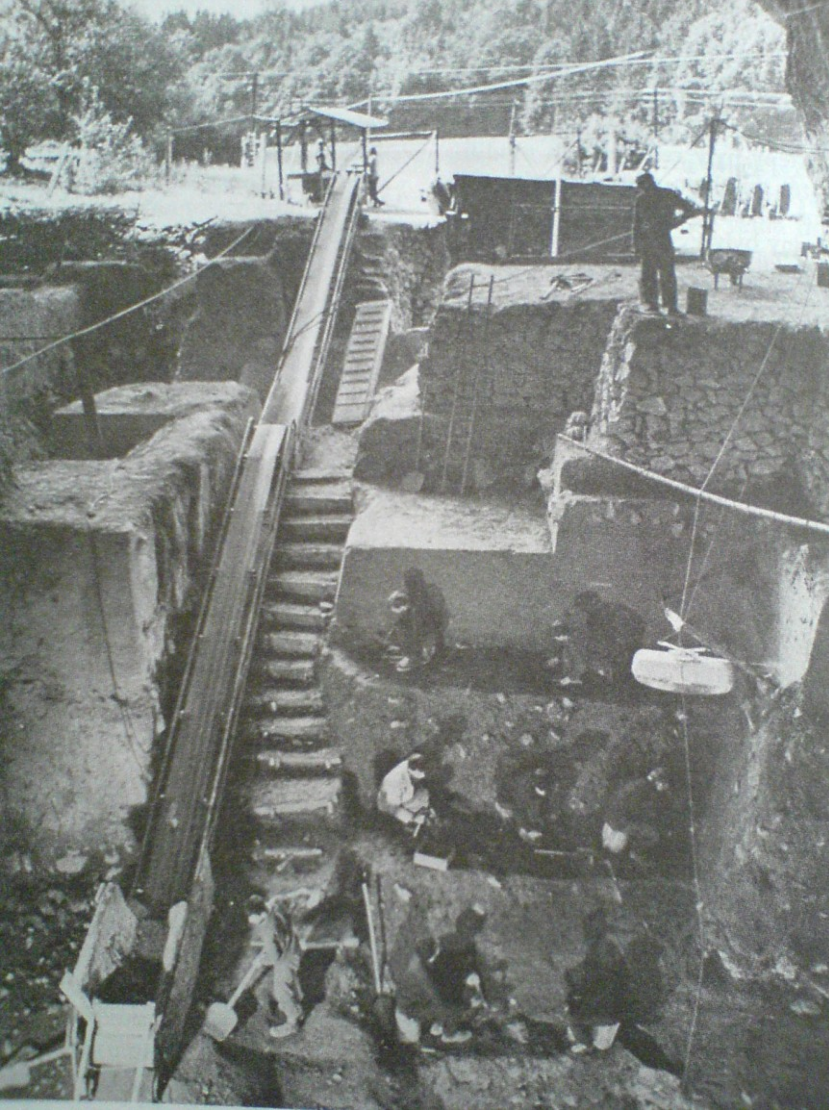

ARCHEOLOGICKÁ METODOLOGIE

- **TERÉNNÍ PRŮZKUM (PROSPEKCE)**
- **TERÉNNÍ VÝZKUM (EXKAVACE)**
 - stratigrafie horizontální / vertikální
- **EVIDENCE, KONZERVACE A RESTAURACE PAMÁTEK**
- **ANALÝZA A SYNTÉZA (TZV. ARCHEOLOGICKO-HISTORICKÝ VÝSTUP)**
 - datování nálezů (relativní a absolutní chronologie)
 - kulturní / etnická příslušnost
 - duchovní život společnosti
 - hospodářské, ekonomické a sociální podmínky života společnosti

ODLIŠNÉ METODY PALEOLITICKÉHO VÝZKUMU

(JESKYNĚ KŮLNA A STRÁNSKÁ SKÁLA)

SOUČASNÁ ORGANIZACE ARCHEOLOGIE

- **ORGANIZACE STÁTNÍ:**
 - Archeologické ústavy Akademie věd ČR (Praha, Brno)
 - Ústavy archeologické památkové péče (Praha, Brno, Olomouc, Most)
 - muzea (centrální, regionální, městská)
 - univerzitní ústavy (Praha, Brno, Plzeň, Opava, nově Pardubice)
 - Památkové ústavy (Praha, Brno, Olomouc, Ostrava)
- **ORGANIZACE NESTÁTNÍ** – obvykle status obecně prospěšné společnosti nebo občanského sdružení, eventuálně nadace; nejznámějším subjektem Archaia, o.p.s.

OCHRANA AĚ PAMÁTEK V ĀR

ZÁKLADY V LEGISLATIVĚ:

- § Ā. 21 – 24 zákona Ā. 20/1987 Sb., o státní pamatkove peĀı v platném znění (tj. ve znění novely Ā. 242/92 a dalších předpisů)
– obecne podmínky ochrany, celková koncepce
- § Ā. 37 a 38 stavebního zákona Ā. 50/1976 Sb. ve znění pozdějších předpisů, zvl. Novely Ā. 83/1998 Sb. - ochrana nahodnych archeologickych nálezů
- § Ā. 3 zákona Ā. 244/1992 Sb., o posuzování vlivů na ıvotnı prostredı – týká se i vlivů stavby, Āinnosti nebo technologie na kulturní památky; v praxi jen problematicky uplatnovany
- zákon Ā. 71/1994 Sb., o vývozu předmětů kulturní povahy

MEZINARODNı USTANOVENı, PLATNÁ PRO ĀR:

- úmluva o ochraně archeologického dedictvı Evropy
(revidovaná Maltská konvence)

PERIODIZACE PRAVĚKU A RANÉ DOBY DĚJINNÉ (PRO OBLAST STŘEDNÍ EVROPY)

- PALEOLIT 1 000 000 – 8 000 př. Kr. (starý, střední, mladý)
- MEZOLIT 8 000 – 6 000 př. Kr.
- NEOLIT 5 700 – 4 200 př. Kr. (starší, střední, mladší)
- ENEOLIT 4 200 – 2 000 př. Kr. (časný, starší, střední, mladší, pozdní)
- DOBA BRONZOVÁ 2 000 – 750 př. Kr. (starší, střední, mladší, pozdní)
- DOBA HALŠTATSKÁ 750 – 370 př. Kr. (starší, mladší, pozdní)
- DOBA LATÉNSKÁ 400 – 50 př. Kr. (začátek expanze, plochá pohřebiště, období oppidální)
- DOBA ŘÍMSKÁ 0 – 400 po Kr. (starší, mladší)
- DOBA STĚHOVÁNÍ NÁRODŮ 400 – 568 po Kr.
- RANÝ STŘEDOVĚK 550 – 1 250 po Kr. (období raněslovanské, předvelkomoravské, velkomoravské, mladohradištní, pozdněhradištní)

PŘÍRODNÍ PROSTŘEDÍ V PRAVĚKU

GEOLOGICKÉ OBDOBÍ ČLOVĚKA – ČTVRTOHORY

ČTVRTOHORY: **starší = pleistocén** (diluvium), do konce paleolitu
mladší = holocén (aluvium), od paleolitu dodnes

PLEISTOCÉN

- typické kolísání podnebí: doby ledové (**glaciály**) a meziledové (**interglaciály**) / doby dešťů (**pluviály**) a sucha (**interpluviály**)
- výkyvy způsobené zřejmě **změnami slunečního záření** (ale paralelně i jiné hypotézy – terestrické, astronomické)
- v mírném pásu 4 glaciály: Günz (raný paleolit), Mindel (starý paleolit), Riss (střední paleolit), Würm (mladý paleolit) a 3 interglaciály

ANTROPOGENEZE

slovo z řeckého anthropos = člověk + genesion = vznik, vývoj

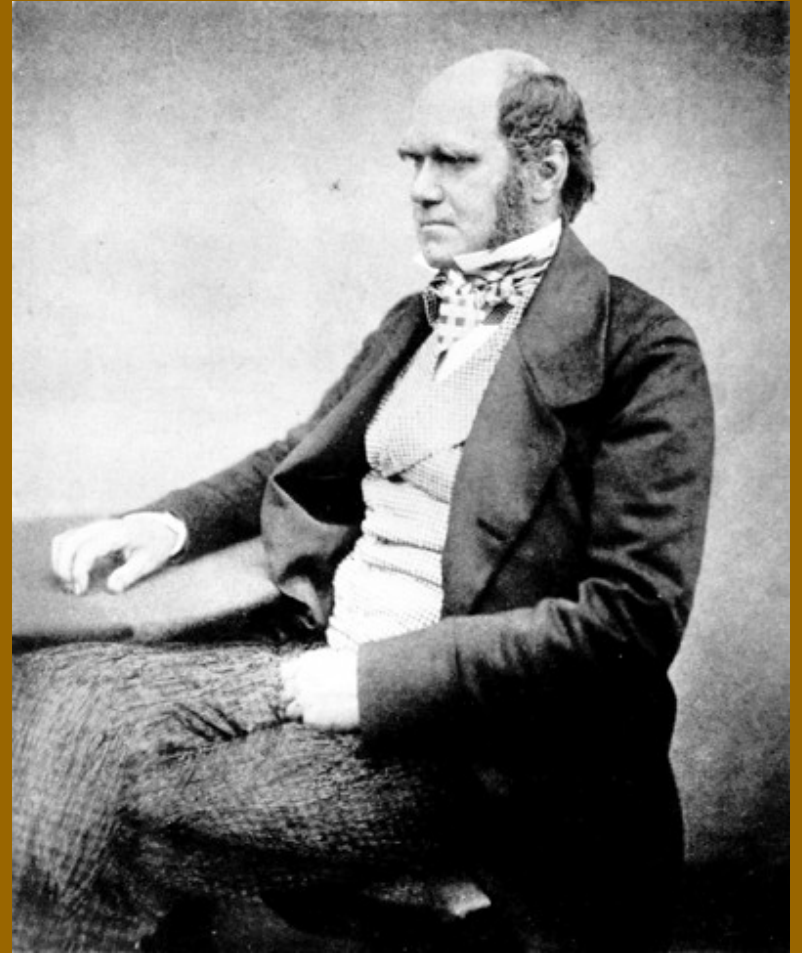
- ZÁKLADNÍ NÁZORY NA VZNIK ČLOVĚKA:
 - **kreacionismus**
 - **evolucionismus**

(+ Dänikenova teorie o zásahu mimozemšťanů ☺)

EVOLUCIONISMUS

- počátky již **ve starověku** (Anaximandros, Lucretius, aj.)
- V novodobých dějinách **J.-B. Lamarck** (1744 – 1829) a **Ch. R. Darwin** (1809 – 1882): O původu druhů přirozeným výběrem (1859), Původ člověka a pohlavní výběr (1871)

JEAN-BAPTISTE LAMARCK A CHARLES DARWIN

SOUČASNÝ ČLOVĚK V BIOLOGICKÉ TAXONOMII:

**nadčeleď hominoidea (= nejvyšší primáti) –
čeleď hominidae (= lidé) – rod homo
linnaeus 1758 – poddruh: homo sapiens
sapiens**

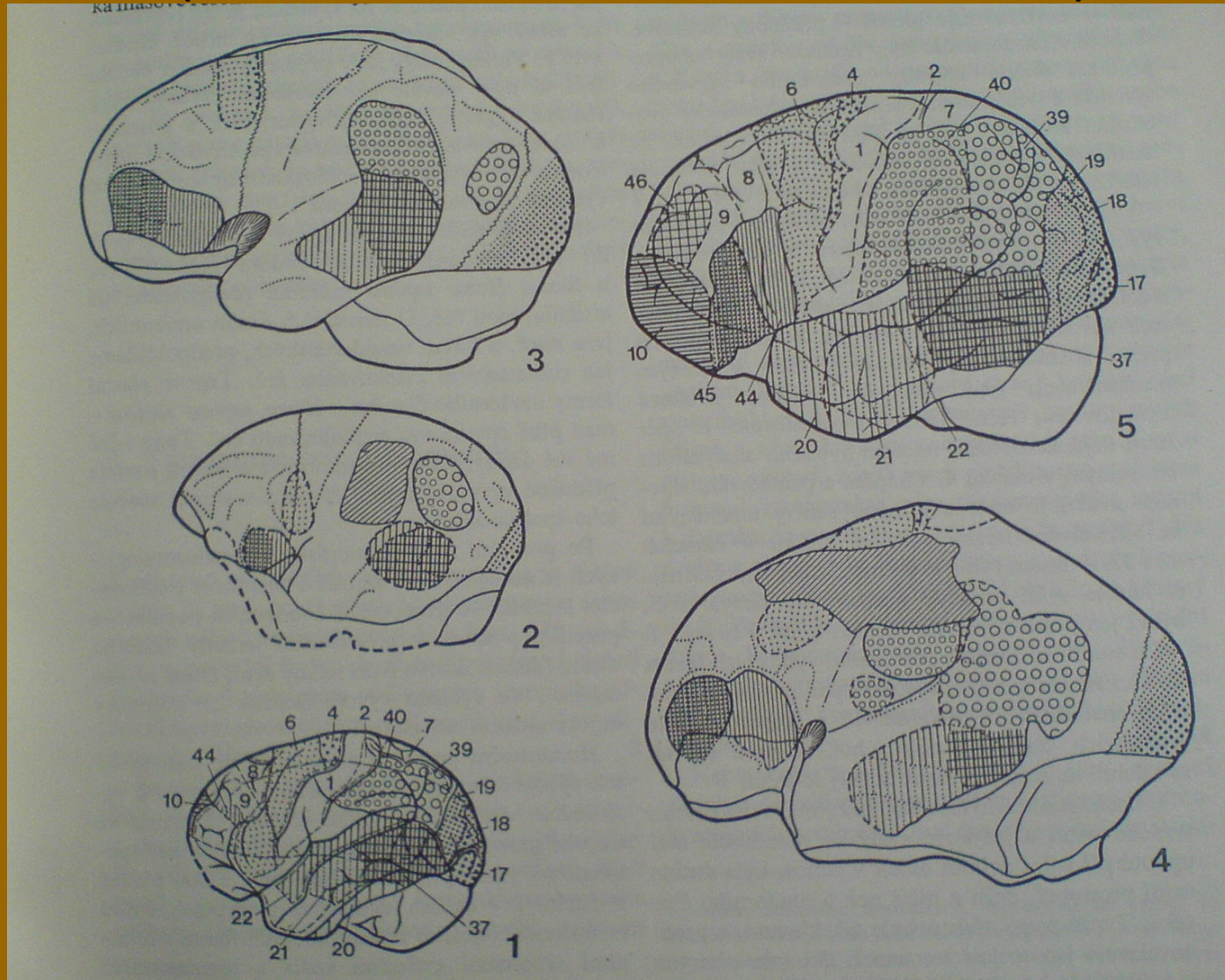
Vývoj:

**praprimáti – primáti – vyšší primáti (od 50
mil. let B.P.) – hominoidea (od 25 mil. let
B.P.) – hominidea (od 6-5 mil. let B.P.) –
homo (od 2,3 mil. let B.P.)**

PROCES HOMINIZACE Z BIOLOGICKÉHO HLEDISKA:

1. přestavba pletence pažního a zploštění hrudníku – umožňuje plný krouživý pohyb paže
2. přestavba pánevního pletence a přechod k bipedii – důsledkem mj. pokles hrtanu a prodloužení rezonanční trubice = rozvoj řeči
3. změny lebky – neurokranium je větší než splachnokranium, ústup nadočnicových oblouků, rozvoj bradového výběžku s úpony jazyka
4. „sapiéntace“ – dosažena pouze zástupci rodu Homo; zahrnuje rozvoj vlastní ruky a vznik a schopnost artikulované řeči (vystoupání patra, zkrácení zubního oblouku, uvolnění rtů a vystoupání jazyka), zároveň rozvoj mozkového centra řeči ve spánkovém laloku a principy chápání a paměti

ROZVOJ KŮRY VELKÉHO MOZKU VE FYLOGENEZI ČLOVĚKA (S VYZNAČENÍM HLAVNÍCH ANALYZÁTORŮ)

HOMINOIDÉ (od 25 mil. let B.P.)

Afrika

- Proconsul Africanus
- Dendropithecus
- Dryopithecus – vycestoval do Asie

Asie

- Ramapithecus
- Sivapithecus
- Gigantopithecus
- aj.

HOMINIDÉ (od 6 mil. let B.P.)

- Ardipithecus ramidus (Etiopie)
- Australopithecus anamensis (Keňa, jezero Turkana)
- Australopithecus afarensis (Etiopie, Čad; fenomenální objev „Lucy“)

- cca 3 mil. let B.P. dochází k dělení na gracilní a robustní formy

- **typické znaky: výrazný pohlavní dimorfismus a také rozdíly mezi jednotlivými druhy (100 cm/ 30 kg – 170 cm/ 65 kg), vzpřímený pohyb v nápadném předklonu, všežravci, užívání předmětů (kámen - doložené, kost, dřevo - předpokládané), ale ne záměrně vyráběných**

AUSTRALOPITHECUS AFARENSIS

HOMO (cca od 2,3 mil. let B.P.)

starší paleolit = archantropini

střední paleolit = paleoantropini

mladší paleolit = neantropini

ARCHANTROPINI (do 500 000 B.P.; STARÝ PALEOLIT)

- homo rudolphensis (2,5 – 1,7 mil. let B.P.)
- homo habilis / ergaster (1,8 – 1,5 mil.let B.P.)

PRVNÍ ZÁMĚRNĚ VYTVÁŘENÉ PŘEDMĚTY – KULTURA OLDOVAN:
tzv. valounová industrie (sekáče, otloukače, aj.); výhradně africká kultura

- homo erectus:

cca 1,3-1,1 mil.let B.P. vycestoval z Afriky do Asie (hl. jižní a jihovýchodní) = **1. expanze**

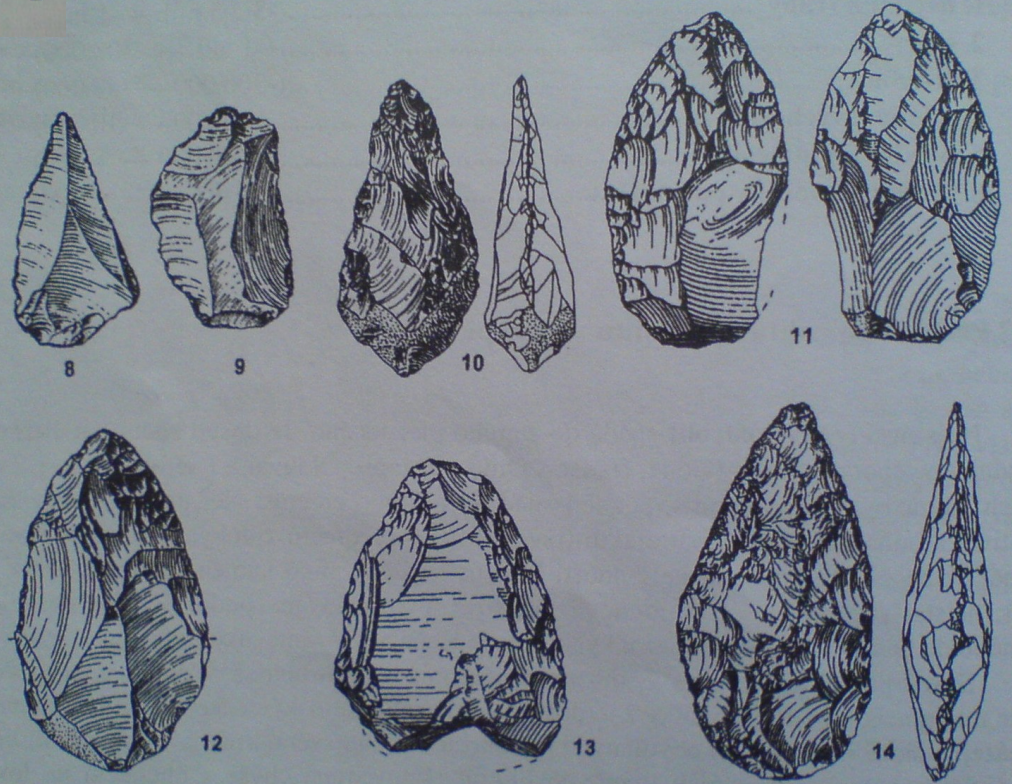
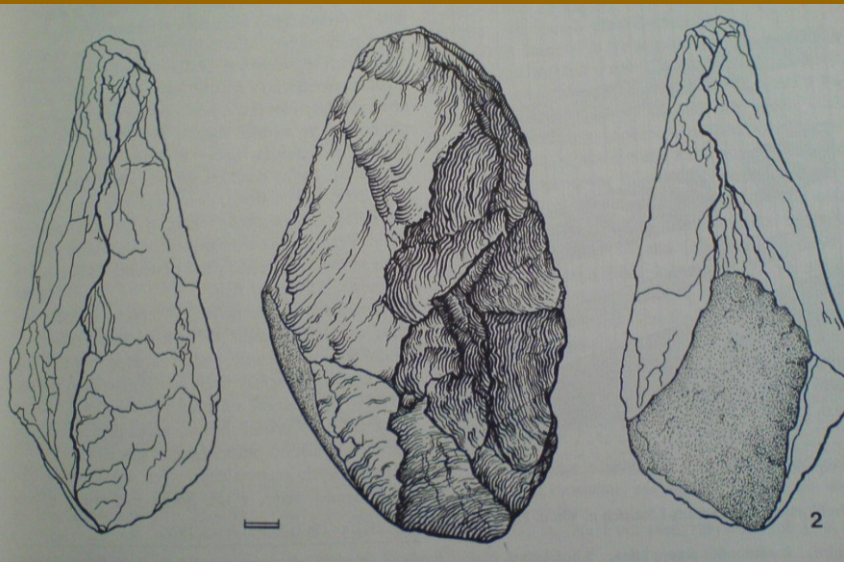
ojediněle kolem 1 mil.let B.P., souvisleji od 780 000 B.P. proniká přes Přední východ do Evropy = **2. expanze**; lokality: Mauer u Heidelbergu, Bilzingsleben, Vertésszölös, Petralona, Arago

v rámci Československa se uvažovalo o nálezu erektida z lokality **Přezletice** (zub, přehodnocen jako zub medvěda); možný nález neandrtálce z lokality **Dreveník u Spišského Podhradí** (1936, ztraceno)

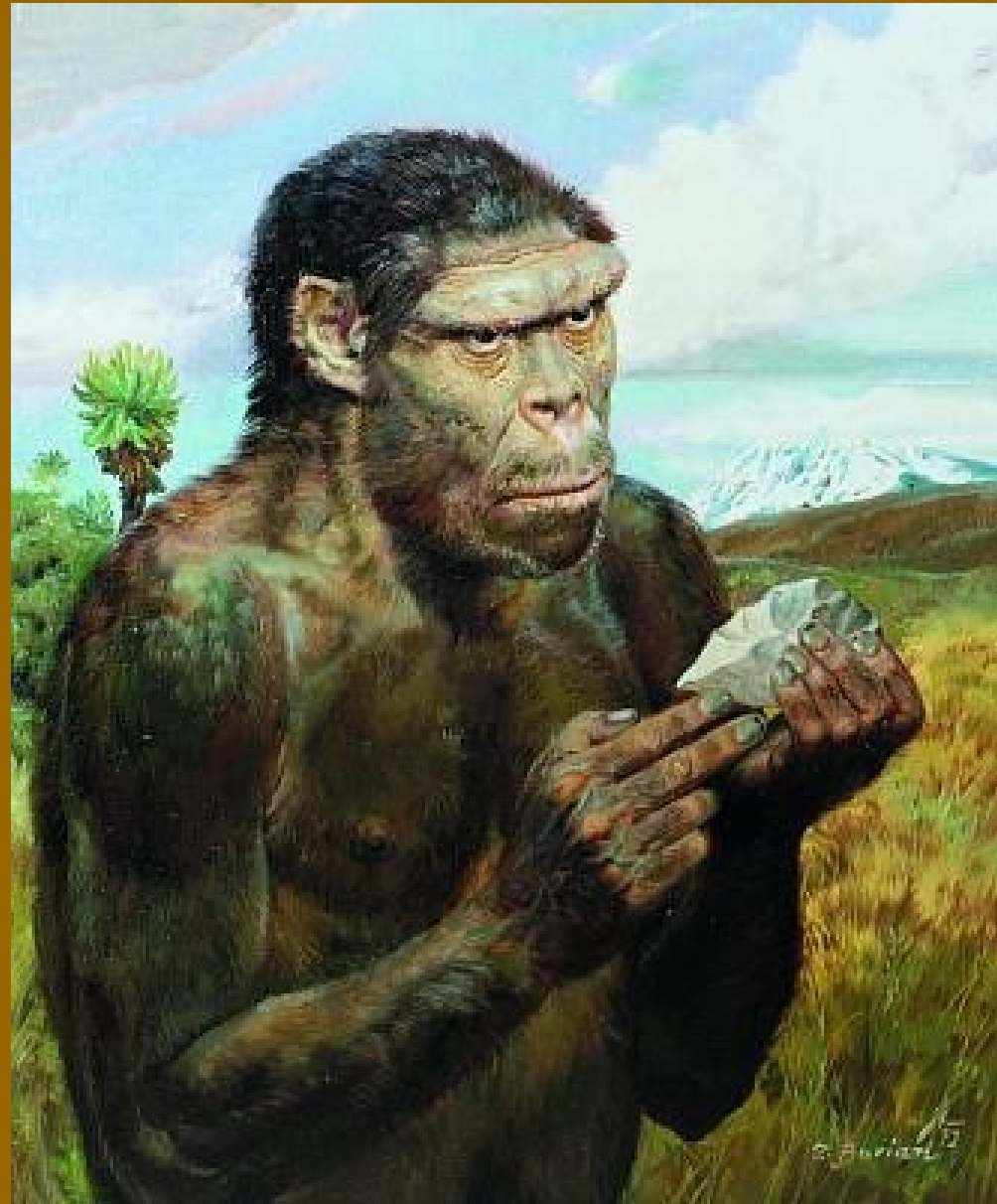

- **typické znaky:** méně výrazný pohlavní dimorfismus, všežravec, 180 cm/ 80 kg, výrazné nadočnicové valy
- **znalosti:** využívání a udržování ohně; **KULTURA**
ACHEULÉEN: kombinace valounové i sílexové industrie, technologie přitloukání – tzv. clactonské úštěpy, dále otloukání a technika měkkého otloukače; typickým předmětem pěstní klíny

ACHEULÉEN

HOMO ERECTUS

PALEOANTROPINI = PRVOTNÍ SAPIENTI (500 000/250 000 – 40 000 B.P.; STARÝ / STŘEDNÍ PALEOLIT)

- homo sapiens:

vývojové modely – monocentrický (= kolébkou Afrika)

- polycentrický (= paralelně Afrika, Asie i Evropa)
- hybridní (= kombinace obojího)

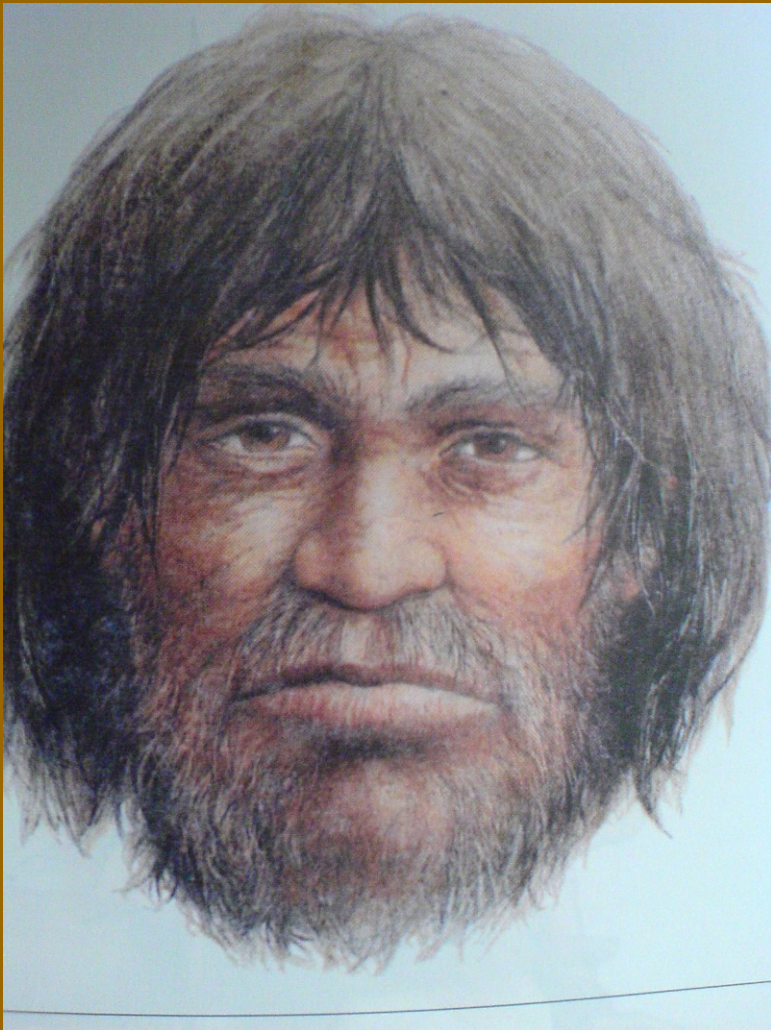
v Evropě několik rozlišovaných vývojových forem, např. homo sapiens ehringdorfiensis, homo sapiens neanderthalensis, aj.

homo sapiens neandrthalensis

- **slepá vývojová větev, vznik v důsledku lokální adaptace na extrémně chladné podnebí glaciálů; ze střední a západní Evropy průnik na Přední východ (lok. Tabún, Kébara v Izraeli nebo Shanidar v Íráku)**
- **v rámci Československa nálezy neandrtálců:**
 - Šaľa nad Váhom – části kalvy dvou jedinců**
 - Kůlna – zlomky kalvy, čelisti a 3 mléčné moláry z minimálně dvou jedinců**
 - Švédův stůl – opět zlomky lebky, minimálně dva jedinci**
 - Šipka – zlomek dolní čelisti dítěte**
- **nejvýznamnější světové nálezy – první známé záměrné pohřby:**
 - La Ferassie (F) – rituální pohřeb muže s novorozencem**
 - Tešik-Taš (UZB) – pohřeb chlapce**
 - Shanidar (IZR) – 9 pohřbených jedinců s květinovými dary, pietně pohřbený skelet invalidního člověka**

HOMO SAPIENS NEANDRTHALENSIS

KULTURY PALEOANTROPINŮ:

moustérien – silexová technologie, metoda připraveného jádra ústící v levalloiskou štípací technologii (úštěpová technologie)

taubachien – hlavně v oblastech minerálních pramenů, v teplých obdobích, drobotvará industrie

micoquien – dlouhé přežívání konzervativní nelevalloiské technologie

- **typické projevy:** specializace lovu (medvědi, koně, sobi), v závěru první „protoumění“, pietní pohřby

NEANTROPINI (od 40 000 B.P.; MLADÝ PALEOLIT)

- homo sapiens sapiens:

2 vývojové modely – teorie „pramáti Evy“ nebo „Noemovy archy“
(= vznik v Africe)

- teorie multiregionální (= paralelní vývoj v
Africe a na Předním východě)

V Evropě dvě větve – starší (homo předmostensis)

- mladší (homo cromagnonensis)

MAPA ŠÍŘENÍ MODERNÍHO ČLOVĚKA

**METODA
SKLÁDÁNÍ
ÚŠTĚPŮ A ČEPELÍ
DO PŮVODNÍCH
JADER –
MOŽNOST
REKONSTRUKCE
PŮVODNÍCH
TECHNOLOGIÍ**

DUCHOVNÍ A KULTURNÍ VÝVOJ STARÉHO A STŘEDNÍHO PALEOLITU

- **HOMINIDÉ** (např. Australopithékové; nejstarší paleolit)
 - nejistota záměrného a plánovaného jednání (např. G. Isaac vs. L. Binford); o kultuře nebo duchovním životě nejsou doklady; absence záměrně vytvářených předmětů
- **ARCHANTROPINI** (Homo rudolphensis, Homo habilis, homo erectus; starý paleolit)
 - na počátku kulturně období **oldovanu** (Afrika, nejstarší archeologická kultura, jádrová technologie, typické jedolící sekáče a kamenné otloukače)
 - erektidé nositelé kultury **acheuléen** (jádrová technologie, novinkou oboustranně opracované pěstní klíny; technika přitloukání – clactonské úštěpy, technika měkkého otloukače – dedukce podle výsledného úderu)

technologie výroby nástrojů ukazuje na smysl pro předvídání a plánování, styl nástrojů zase svědčí o estetickém cítění; nejistá je výsledná schopnost symbolického myšlení a jazykově strukturovaného chování

vlastní umělecké předměty **známy nejsou**; ojedinělé nálezy potencionálních symbolických předmětů – např. z lokality **Stránská skála** obratel slona se 7 paprsčitými rýhami (datace 730 000 B.P.)

- **PALEOANTHROPINI** (Homo neanderthalensis, střední paleolit)
 - hlavním kulturním projevem **moustérien** (silexová úštěpová technologie; levalloiská štípací technika = metoda připraveného jádra)
 - stále **nejistá schopnost symbolického myšlení** klasických neandrtálců (vs. dřívější představy o kultech lebek, překlasifikované předměty „protoumění“ – ozdoby, symbolických předmětů, rytin); jednoznačná zůstává stále především **estetická kvalita nástrojů, používání minerálních barviv a sběr fosilií**; unikátní skutečné symbolický předmět = čuringa (převzaté z terminologie Austrálců) z lokality **Tata v Maďarsku** – záměrně extrahovaná lamela sloní stoličky, vybroušená do oválného tvaru a pokrytá červeným barvivem
 - v závěru středního paleolitu první záměrné pohřby, např. lokality **La Ferassie** (F; muž + novorozenec), **Tešik-Taš** (UZB; chlapec), **Shanidar** (IZR; 9 jedinců s květinovými dary a červeným barvivem, skelet invalidního člověka)
- **NOSITELEM PROKAZATELNÝCH SYMBOLICKÝCH PROJEVŮ – UMĚNÍ, KULT – AŽ HOMO SAPIENS SAPIENS**

DOPORUČENÁ LITERATURA:

- **SVOBODA, J.** 1999: Čas lovců. Brno.
- **SVOBODA, J.** 2002: Paleolit Moravy a Slezska. Brno.
- **Průvodce expozicí Ústavu Anthropos (2007)**
- **VALOCH, K.** 1993: V záři ohňů nejstarších lovců. In: Pravěké dějiny Moravy, 11 – 70. Brno.